

A KISEBBSÉGI KÉRDÉS ÁLLAMBIZTONSÁGI SZEMPONTBÓL.

I.

A kisebbségi kérdéstről általában, ha az államok kisebbségi politikáját etikai mértékkel «mérjük», értékítéleteket, szoktunk kapni. Ez bizonyos fokig már politika, az értékítélet egy helyesnek tartott állapot megteremtését követeli, bizonyos értéknormák alkalmazását írja elő. A problémával ily módon való foglalkozás szellemi küzdelem a fennálló, de ki nem elégitő állapot megváltoztatása érdekében.

A problémával lehet azonban más szempontból is foglalkozni, értékelés nélkül, minden erkölcsi elv kikapcsolásával. Ebben az esetben a kisebbségi kérdést nem szakítjuk ki történelmi és szociális kötöttségéből, hanem mint ennek az állapotnak egyik jelenségét akarjuk megmagyarázni. Nem vall tudományos gondolkodásra, ha a kisebbségi sorsban nem akarunk mást látni, mint a többség gyűlölködését és hatalmi akaratát. Ilyen általános és mélyreható szociális jelenséget, mint amilyen a kisebbségi élet, nem lehet kizárólag pszichikai motívumokra visszavezetni. Ha az ösztön és a szenvedély természetadta jelenségek is, hatásuk mégis a politikai és kulturális életformák funkciói. Ha gyűlölködés és hatalomra vágyás emberi tulajdonság is, ezeket az ösztönöket hatásukban lelki kultúra gyengítheti és enyhítheti. Ezzel szemben akkor fognak ezek az ösztönök leghevesebben érvényre jutni, ha az egyén existenciája van veszélyeztetve. Legjelentékenyebb ösztönnek magát az *életösztönt* tartjuk, mert a leghevesebb ellenhatást akkor fejt ki az egyén, ha élete van veszélyeztetve, illetőleg ha fontosabb életnyilvánulásai elé akadályok gördülnek. Az ellenhatás abban áll, hogy az életösztön újabb ösztönöket vált ki, melyeknek védelmi funkciójuk van. Ebbe a kategóriába kell soroznunk a gyűlölködést épúgy, mint a hatalomra vágyást. Ezzel természetesen nem akarjuk azt mondani, hogy ez a két ösztön tisztán csak védelmi funkciót végez. Ha a kisebbségi sors végső okát nem hatalmi vágyban és gyűlölködésben keressük, hanem ezeket mint *másodlagos* jelenségeket értékeljük, akkor primer jelenségnek az olyan politikai állapotot kell feltételeznünk, amely a többség szempontjából veszélyesnek látszik.

E primer állapot megismerésére szükséges foglalkoznunk az állam létfeltételeivel, melyek egyben a többség függetlenségének feltételeit is jelentik. Ha az állam létfeltételeiről beszélünk, elsősorban (nem feltétlenül) az államnak a többi államokhoz való viszonyára gondolunk. Ez külpolitikai viszony. Milyen formát ölthetnek az állam külpolitikai vonatkozásai? Erre a kérdésre elvi szempontból akarunk válaszolni. Az egyének között (tehát államegyéniségek között is) háromféle viszony állhat fenn. Ha az egymással vonatkozásban álló egyének mindannyian tagjai egy és ugyanazon följük rendelt jogrendnek, akkor ez a jogrend előírja azokat a jogszabályokat, amelyekkel egymáshoz való viszonyaikat rendezniük kell. Ezekhez a szabályokhoz kötelesek alkalmazkodni. A jogrend védelemben részesíti s felmenti őket az egyéni biztonság gondjaitól. A vonatkozások másik fajtáját jogi szempontból individualisztikusnak nevezhetjük. Ez esetben az egyének kölcsönösen maguk rendezik egymáshoz való viszonyaikat, ami oly módon történik, hogy *esetről-esetre* megállapítják a viszonyukat rendező szabályokat. A biztonságnak foka,

melyet a viszonyok ilyeszerű rendezése nyújt, kétségen kívül sokkal kisebb, mint az első esetben. Míg ugyanis ott az egyén egy már érvényben levő jogrenddel áll szemben, a második esetben a vállalt kötelezettségek teljesítése a szerződő felek becsületes akaratán múlik. A kölcsönös vonatkozások harmadik lehetősége individualista-naturalista. Ebben az esetben az egyének között felmerülő kérdéseket előre megállapított elvek hiányában ad hoc és önkényes intézkedések döntenek el. A biztonsági momentum természetesen itt a legkisebb, mert a feleket sem jogi, sem erkölcsi elvek nem kötelezik, szabadságukban áll bármikor önkényt és erőszakot alkalmazni.

Mivel az államok nincsenek egy közös jogrendnek alávetve, egymáshoz való viszonyuk vagy jogilag individualisztikus, vagy individualisztikus-naturalisztikus. Az államok tehát többé-kevésbé arra vannak utalva, hogy biztonságukról a legmagasabb fokban maguk gondoskodjanak. Ha a tényleges állapotot az itt nyert elvi megállapításokkal összehasonlítjuk, akkor még hozzá kell tennünk, hogy az állambiztonsági kérdésnek jogi-individualisztikus szabályozása főképpen olyan államok között történik meg, e szabályozásnak legalább azon államok között van pozitív értéke, amelyeket mélyreható ellentétek úgysem választanak szét, amelyek (harmadik állammal szemben) mint szövetségesek jönnek tekintetbe.

Mivel az államok egymáshoz való viszonya jogi szempontból ennyire ingadozó, szükséges, hogy minden állam teljesen önmaga gondoskodjék biztonságáról. Valóban minden állam a legnagyobb mértékben igyekszik is mindazon intézkedéseket megtenni, melyekről azt hiszi, hogy fennmaradásának biztosítására szolgálnak. Erre irányul a fegyverkezés, a gazdasági protekcionizmus és az állam külpolitikai tevékenysége. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a külpolitikának csakis biztonsági funkciója van, lehet más is, sőt sok esetben hatalmi funkciója is van, amikor a többi állam rovására saját államának előnyököt akar biztosítani. Tulajdonképpen feladata azonban mégis csak a biztonsági funkció s az államok kifelé irányuló életformája a védelem. Hatalmi törekvések ezt az életformát háttérbe szoríthatják, viszont nem ritka eset, hogy hatalmi törekvések védelmi szükséglet szüleményei. Hatalmi törekvés etikai kategória, a védelmi szükséglet ellenben biológiai.

Milyen eszközökkel tudja az állam védelmi problémáját az országon belül megoldani? Az abszolút állam létjoga a dinasztia legitimitásából származott. Az állam hatalmi gépezetének súlypontja az államfőnek nyugodott s hatékonysága attól függött, hogy az államfőnek mennyiben volt tehetsége és szerencséje hatalmát megszerezni. A modern nemzeti állam biztonsági funkciója ellenben nem merülhet ki hatalmának technikai megszervezésében. A modern államléthez.

való jogát nem fentről a dinasztikus eszméből, hanem alulról a nemzeti eszméből származtatja. Az állam azért van, mert a lakosság az államot akarja, ahhoz minden körülmények között ragaszkodik. Ebből azután következik, hogy az állam létjogosultsága megszűnik, ha a népből az államhoz való akarat kivesz. A két államforma közötti különbség tehát eléggé szembetűnő. A dinasztia legitimitásával az abszolút állam létjogosultsága egyszer s mindenkorra adva volt, míg a népállam esetében az állami lét jogi feltételeinek állandóan hatékonyaknak kell maradniuk.

Ám annak a felfogásnak, amely az államot a népakarat függvényének tekinti, csak bizonyos korlátok között van jogosultsága. Az állam igyekszik magát a népakarat hullámzásaitól függetleníteni, saját törvényeinek hódolni és mint saját akaratallal rendelkező szubjektum a néppel, mint akaratának tárgyával bánni. Az állam a történelem porondján fennmaradásainak feltételeit maga igyekszik biztosítani. Történelmi hivatásából következik, hogy a mindenkori népakarat mellett saját állandóan intenzív életakarattal kell bírnia, de következik egyben az is, hogy a mindenkori államigenlő népakarat alakulására és fejlődésére súlyt kell vetnie, hogy ezen jogforrása állandóan tevékeny és tettere kész maradjon. Nem tűrheti, hogy az államműködéshez való népakarat elgyöngüljön vagy megbénuljon, mert ilyen megbénulás végeredményben az állam létét veszélyeztetheti.

Az államnak a törekvése az államigenlő népakaratot hatékonyságában megtartani nemcsak a jövő nemzedékek érdekében történik, hanem azért is, mert mind a külpolitikai, mind belső biztonsági szolgálata annál jobban működik, minél határozottabb és aktívabb ez az akarat. Az állam hatalmi gépezetének hatékonysága nagy mértékben attól függ, hogy az államigenlő népakarat állandó intenzitással érvényesül-e. Miképpen tudja az állam az államigenlő népakaratot fenntartani és fokozni? Ez az akarat más primer jelenségek következménye. Az emberi akarat irányát és intenzitását nagymértékben külső tényezők határozzák meg. Ezek a tények részben az érzelmre, részben az értelemre hatnak. A nemzetet az összetartozandóság érzése és az egyéneknek egymáshoz való vonzódása teremti meg. Nép és nemzet bizonyos fokig mindig érzelmi jelenség is, mert a részek egymáshoz kötöttsége kölcsönös vonzódás eredménye. (A nemzetnek történelem-biológia keletkezése ebben a vonatkozásban nem érdekel bennünket.) Ennek az *érzelmi* momentumnak nagy szerepe van az államigenlő népakarat megteremtésénél. Nagy szerep jut azonban nemcsak az érzelmi, hanem az *értelmi* momentumnak is. Az államigenlő népakarat annál erőteljesebben fog érvényesülni, mennél világosabb az értelem előtt, hogy az állam mint geopolitikai egyéniség a közösséghez tartozó egyének érdekeit a legnagyobb mér-

tékben kitudja elégiteni. Az államigenlő népakarat keletkezése tehát részben a megismerésnek a terméke is.

Az állam különleges céljait csak úgy érheti el, ha a népben az állam iránt kedvező hangulatot képes kelteni. Milyen módon lehet a kedvező hangulat és jó vélemény kialakulását elősegíteni? Ily irányú befolyásolásnak legbiztosabb módja, hogy az állam teljesítményeivel a népnek és az egyeseknek érdekeit a legnagyobb mértékben kielégítse. Ez magától értetődik. Bármily meggyőző is ez a válasz, gyakorlati megvalósítása még sem olyan egyszerű. Tekintve, hogy az állam létbiztonsága a mai viszonyok között nagyon gyenge alapon nyugszik, az állam nem elégedhetik meg azzal a hatással, mit pozitív teljesítményeivel a népnél és az egyéneknél el tud érní, hanem igyekszik a neki fontos érzelmeket és véleményt közvetlen beavatkozással előidézni. Az érzelem és az értelem pszichikai jelenségek, melyek az egyének és a népnek a kultúrszférájába tartoznak. Mint pszichikai jelenségek keletkezésükre és fejlődésükre olyan befolyások lehetnek döntő hatással, melyek ugyancsak szellemi és lelki vonatkozásokból erednek. Ha az állam pozitív teljesítményeinek nagy fontosságot kell is tulajdonítanunk, nem szabad azon befolyások jelentőségét sem lebecsülnünk, melyek az egyénre közvetlenül a lelki és szellemi szférából hatnak. Az egyének az állammal szemben táplált érzelmeit és az államról alkotott véleményét nemcsak az határozza meg, amit az államhoz való viszonyában átél, hanem az is, amit közvetlenül a szellemi és lelki élet szférájából merít. Tehát az őt környező kultúrvilág is. Ez a kultúrvilág lehet az államigenlő népakaratra kedvező és lehet kedvezőtlen hatású.

Fentebb megállapítottuk, hogy a modern állam lényegéhez tartozik az államigenlő népakarat erősítése, most már megállapíthatjuk azt is, hogy a nép kultúrszférájának a befolyásolása alkalmas eszköz arra, hogy ily irányú akaratot előidézzen, illetőleg erősítsen. *Ezzel egyben okát adtuk annak a feltűnő tapasztalati ténynek is, hogy miért nyúl bele a modern állam a nép kultúrszférájába.*

Miképp alakul már most a kisebbségnek, mint a többségtől független kultúregyéniségnek a viszonya az államhoz? Amit az államigenlő népakaratról mondtunk, az teljes egészében csak a többségre vonatkozik, mert a modern nemzeti állam léthez való jogát elsősorban a többségnek (államalkotó nemzetnek) akaratából származtatja. A kisebbség szerepe csak az állam aktiválása után kezdődik, hiszen a kisebbség viszonyát az államhoz még nem rendezi az államalakulás ténye. A kialakuló állam szempontjából legalább is kétséges, hogy a kisebbségnél is megvan-e az államhoz való akaratnak az a foka, amely a többség esetében az államot megteremtette. A kisebbség az államalakulásban közvetlenül nem vett részt, ezért a nemzeti állam

a kisebbséggel szemben bizalmatlan, közönyt vagy éppen rossz indulatot tételez fel részéről. Hogy azután igazolt-e ez a bizalmatlanság konkrét esetben vagy sem, a mi problémánk szempontjából irreleváns; elméletileg a kisebbségi akaratot primer formájában, mint nem államigenlőt kell feltételeznünk, mert a kisebbségnek az állam megalkotásánál aktív szerepe nem volt. Csak mikor az állam már akcióba lépett, kerül a kisebbség abba a helyzetbe, hogy az állammal szemben állást foglaljon. Amint a többség, úgy a kisebbség is elsősorban saját nemzeti állama felé gravitál és csak másodsorban tud a tényleges állammal szemben igenlő álláspontra helyezkedni. Az állam azonban fennmaradásáért való küzdelmében nem várhat addig, míg kedvező tevékenységével a kisebbségben is kiváltja a feltétlen államhűséget, hanem azon van, hogy ezt az érzelmi világot a kisebbség kultúrszférájának befolyásolásával közvetlenül előidézze.

A feladat itt már nem olyan egyszerű, mint a többségnél. Kettőt kell elérni. Először a feltételezett államellenes szellemet kell eltüntetni, utána a kisebbség érzelmi világát «állampozitív» tartalommal telíteni. A kisebbségnél feltételezett *államtagadás* abból adódik, hogy annak nemzeti sajátossága különbözik a többség nemzeti sajátosságától. (Viszont a többség államigenlése szintén a maga nemzeti sajátosságából, érzelmi és szellemi egyöntetűségéből származik.) Az állam biztonságának fokozása érdekében ezt a különbséget szeretné eltüntetni, hogy az összlakosságban homogén államhű érzelmvilágot teremtsen. Ez csak a kisebbség rovására lehetséges. A kisebbségnek kell nemzeti egyéniségét feladnia és a többség nemzeti egyéniségét felvennie, mert az államigenlés az utóbbinak természetéből következik. Ez a változás már csak azért sem mehet a többség rovására, mert ezáltal az állam saját jogi és erkölcsi forrását apasztaná el. A cél elérésére legjobb eszköz a kisebbség kultúréletének irányítása, mert a nemzeti sajátosság — az egész probléma gyökere, — végelemzésben kulturális jelenség. Az, hogy a nemzetkulturális egyéniség a politikai érvényesülni akarásig hatványozódik, már történelmi jelenség, nem pedig a nemzetkulturális egyéniség immanens következménye. Nem tartozik a jelenség lényegéhez, hogy a nép politikai érvényesülési akarata nemzeti tartalommal van megtöltve. Ez csak a mi korunk sajátossága, mert ezen akarat képződésének előfeltétele az volt, hogy az illető kollektívumban mind életformáit, mind világszemléletét illetőleg bizonyos egyöntetűség legyen. Ezt legkönnyebben a közös nyelv és a közös kultúrélmény tudja megteremteni. Az akcióképes politikai tömegakarat keletkezéséhez szükséges, hogy ezt a tömeget már eleve valami más kapocs fűzze össze. A közös osztályorsot nem tarthatjuk ilyen kapocsnak, mert az osztályöntudatnak a keletkezése, a sorsközösség aktualizálása már feltételez valamely

kapcsolatot, amely ezt a tényt megelőzi. Az osztály akarat, mely annak idején a liberális korszaknak volt a megteremtője, csak azért képződhetett, mert a nemzetkulturális sajátosság, mint összekötő kapocs, megelőzte ezt az akaratot. Csak a liberalizmus utáni kor kezdte a nemzeti egyéniség fejlesztését tudatos politikai célkitűzéssel emelni. Különösen azon nemzeteknél, melyek államélete messze van speciális állameszméjük megvalósítástól, melyeknek államélete hiányában van a külső és belső harmóniának.

Ezzel magyarázatát adtuk a kisebbségi sors legfőbb okának. A mi értékmentes ítéletünk azonban nem zár ki egy értékítéletet. Ha itt bizonyos fokig a kisebbségi sors szociológiáját próbáltuk megrajzolni, ezzel még nem állítottuk egyben azt is, hogy azok az államok, melyek a kisebbség mai sorsának előidézői, helyesen és jogosan járnak el és hogy eredeti céljukat más úton nem lehetne elérni. Ha nem is kételkedünk abban, hogy a politikai történelemnek is megvan a maga szociológiája, ez nem mentesíti a cselekvőt a politikai felelősség alól. A szociológiailag meghatározott vonal széles út, amelyen erkölcsösen és erkölcstelenül lehet haladni. Mi csak arra kérdésre kerestünk feleletet, hogy miért olyan a kisebbségi sors, mint amilyen a történelmi valóságban. Válaszul értékmentes feleletet kaptunk. Ez azonban nem zárja ki a második kérdést: vajjon az a politika melyet az államok nagyobb része ma folytat, tényleg az egyedüli út, az egyedüli lehetőség, hogy a (szociológiailag) meghatározott célt elérjék? Feleletül erre már értékítéletet kell adnunk.

II.

A fentiekből következik, hogy a kisebbségi kérdés szoros kapcsolatban áll a nemzetközi biztonsági problémával. Ennek a problémának a megoldása, az államok részbeni mentesítése fennmaradásuknak gondjaitól, készíthetné elő azt a talajt, amelyen a kisebbségi kérdést nagyobb nehézség nélkül meg lehet oldani. A jelenlegi körülmények között a kisebbségi kérdés részben függvénye az állambiztonsági problémának. Fejtegetéseink azonban nem volnának teljesek, ha a problémát nem szemlélnők a másik oldalról is, ha nem keresnénk feleletet arra a kérdésre, mennyiben járul hozzá maga az állam az ő rossz kisebbségi politikájával létgondjainak növeléséhez? A politikai történelemben ok és okozat könnyen szerepet cserélnek s ami ma okozat, holnap könnyen új események okává válhatik.

Nem lehet azt mondani, hogy minden államot minden időben egyforma potenciális veszély fenyeget, hogy csupán a védelmi szervezet hatékonyságán múlik, mennyire válik aktuálissá ez a veszély. Ez a veszedelem bizonyos fokig összefüggésben van az állam kül- és belpolitikájával, tekintet nélkül a biztonsági szervezet hatékonyságára.

ságára. Feltehetjük ugyan, hogy a legtöbb államnál megvan bizonyos potenciális terjeszkedési vágy, amely a többi államra veszéllyel jár, ámde ennek a lappangó expanzív törekvésnek az aktualizálása már nagy mértékben függ az expanziós tárgy belső struktúrájától. Ha például egy kisebbség nagyon rossz bánásmódban részesül saját állama részéről, úgy ez esetleg a kisebbség anyaállamát beavatkozásra készítheti, a benne lappangó terjeszkedési vágyat ez a körülmény élesebben előhívhatja. A kisebbségnek az anyaállamhoz való konkrét viszonyától eltekintve, a potenciális expanziós törekvések aktualizálására vonatkozólag bizonyos általános szabályt lehet felállítani. Az állam biztonsága, helyzete, súlya az államok körében függ az állam belső erősségétől és konszolidáltságától. Idegen államok potenciális expanziós törekvése elsősorban olyan állam felé fog gravitálni, melyben bizonyos országrészek az állammal nincsenek bensőleg összeforva, annak nem szerves alkatrészei. Ilyen országrészek t. i. aránylag könnyen válnak le az államról. Hogy egy országrész államával milyen kapcsolatban van, nemcsak annak közjogi helyzetétől függ, hanem talán még nagyobb mértékben annak *geo-politikai* helyzetétől. Ha egy országrészt olyan kisebbség lakja, mely különleges törvényeknek van alávetve, úgy ez a terület könnyen geopolitikai egyéniséggé fejlődhet, mert a nép és a területe egységgé fornak, mely az állam egységétől bizonyos fokig elüt. Geopolitikai egyéniségek rendszerint a világpolitikai történet elöterébe kerülnek, idegen expanziós törekvések közvetlen tárgyává válnak. Ez könnyen megérthető, mert ilyen országrészekről fel lehet tételezni, hogy nagyobb nehézségek nélkül kerülhetnek más állam fennhatósága alá, hiszen régi államukhoz sem ragaszkodnak különösképpen. Az expanzív állam feltételezi, hogy ilyen terület saját államrendszerébe könnyebben fog beilleszkedni, mint az olyan terület, mely régi államával bensőbben van összeforva.

A mondottakból következik, hogy az olyan állam, mely saját biztonságának fokozása érdekében kisebbségét politikailag és kultúrájában elnyomja, a kisebbséget rendkívüli politikai és jogi helyzetbe hozza s ha a kisebbség etnográfiailag zárt területen lakik, akkor az ilyen állapot előidézheti az országrésznek geopolitikai egyéniséggé való kifejlődését. Ennek természetes folyamánya, hogy a világpolitika figyelme erre a területre terelődik; utána már csak a véletlentől függ, hogy ez a geopolitikai egyéniség idegen államok expanziós tárgyává válik-e vagy sem. Kétségtelen, hogy ilyen esetben az állam a maga intranzigens kisebbségi politikájával járult létgondjainak fokozásához.

Ezen fejtegetésekből könnyen azt gondolhatja valaki, hogy a kisebbség politikai ideálja a *kulturális önkormányzat* szintén geopolitikai egyéniségek kialakulásához vezet és így közvetve veszélyeztetheti az állam létbiztonságát. Az alaki jog szempontjából a kultúr-

autonómia tényleg különleges jogállapot, mely bizonyos fokig különbözik a többség jogállapotától. A többség kultúréletének ápolása és fejlesztése közvetlen állami feladat, itt az állam veszi át a funkciót, mit a kultúrautonómia a kisebbség számára jelent. A kettő, kultúrautonómia és többségi állami kultúrpolitika nem tartoznak egyazon jogi síkba, mert az egyik esetben közvetlen állami joggal van dolgunk, míg a másik esetben autonóm, az állam által delegált jogról van szó. Ha el akarjuk dönteni a kérdést, vajjon a kultúrautonómia megsérti-e az állameszmét és veszélyezteti-e az állam biztonságát, előbb két másik kérdésre kell feleletet találnunk.

Az első kérdés; vajjon kultúrautonómia és többségi állami kultúrpolitika a *jogeszme* szempontjából ugyanabba a síkba esnek-e, vagy pedig ellentétek? A fentiekben megállapítottuk, hogyha a kisebbség jogi helyzete nem azonos a többség jogi helyzetével, úgy ebből az állam biztonságára veszély származhat, mert egy geopolitikai egyéniség kialakulása valószínű. A jogi helyzet tehát bizonyos politikai hatást, politikai fejlődést váltana ki. Bizonyos jogi helyzet a valóságban csak akkor képes ilyen hatást kiváltani, ha egyben a kisebbség jogérzését is megsérti, ha az erkölcsi jog és a pozitív jog egymással ellentétben állanak, vagy másszóval, ha az államtényben kifejezésre jutó (többségi) *jogeszme* és a kisebbség jogi helyzetében kifejezésre jutó *jogeszme* különböznek egymástól. Ha azonban mindkét félnél más és más a pozitív jog, *ellenben egyazon jogeszmének a konkretizálásából ered*, tehát egyforma jogmegnyugvást idéz elő, akkor az ilyen jogi helyzetről nem mondhatjuk, hogy a fent vázolt geopolitikai hatást elő fogja idézni. Kérdésünkre kimerítő feleletet csak úgy adhatunk, ha előbb megvizsgáljuk, miből vezethető le a többség politikai ideálja az állam és miből a kisebbség politikai ideálja a kultúrautonómia?

Az államnak az egyénnel szembeni fölényét részben az erkölcsi *állam ideálból* is le lehet vezetni, mert erkölcsi célkitűzés is már bizonyos jogot adhat ilyen fölényhez. Ez azonban nem kielégítő, mert ezzel nem tudnók magyarázatát adni annak a feltűnő ténynek, hogy egymástól független államok léteznek, amelyek mind külön egyéni életet élnek. Az ethikai állameszmének tehát egy másik komponenssel is kell bírnia, ez a másik komponens, mely az államnak a tulajdonképeni erkölcsi gyökerét képezi: *az állam népének feltétlen ragaszkodása az állami közösséghez*. Az államot alkotó nép igenli az államot, akár osztályállam az, akár népállam. Mivel az állam és az azt igenlő nép között ilyen határozott benső viszony áll fenn, mivel a népben az állam iránt törhetetlen ragaszkodás van, rendelkezik az állam a kellő erkölcsi fölényvel, hogy a közösség tagjait fennmaradásának és feladatai keresztülvitele érdekében akaratának alárendelhesse.

Azonban még ezt az államigenlő akaratot sem tekinthetjük az állam legutolsó erkölcsi forrásának. Még nem adtunk választ arra a kérdésre, hogy miért ragaszkodnak az emberek mindig csak bizonyos államhoz? Ha erre a kérdésre feleletet nem találunk, ha az államot nem tudók a természet és történelem törvényszerűségéből levezetni, akkor az erkölcsi állameszme mégis csak azonos volna az államideállal, akkor az állam létjogosultsága nem alulról, immanens erőkből származnék, hanem egy erkölcsi célból, melyet az államigenlő közösségi akarat csak szankcionál. Ezzel még nem tudók magyarázatát adni az egyéni államnak, amint az a történelem folyamán kialakult. Logikai szükségszerűség tehát, hogy a közösségi akaratot, mely az államban politikai kifejezésre jut, mélyebben keressük. A közösségi akaratnak ez a mélyebb gyökere a közösséghez tartozók természeti és történelmi homogenitásában rejlik. Ezt az egyöntetűséget a történelem, kultúra és a származás azonossága idézi és az összes politikai életmegnyilvánulásokban jut kifejezésre. Ha ez a megállapításunk helyes, akkor semmi esetre sem az *államideál* az, amely a közösségi akaratot előidézi, ez a közösségi akarat eredetileg nem is az államnak szólt, hanem az *államtól eredetileg független, a természet, történelem és kultúrközösségen alapuló népközösségnek*. A népközösséghez, vagyis a nemzethez való ragaszkodás teremtette meg az államot, a nemzeti akarat az a gyökér, mely az államban törzset és koronát hajtott. A primer népközösséghez való akarat figyelmen kívül hagyásával az államot mint etikai lényt nem tudók kellően megérteni. Csakis a meglévő nemzeti közösséghez való akarat állandóságával tudjuk megmagyarázni azt a tényt, hogy az államok nem folytak össze, hanem individuális életet élnek.

Mielőtt előbbi megállapításainkból további következtetéseket vonnánk le, valamit közbe kell iktatnunk. Jogosult-e az itt alkalmazott módszerrel az államot mint erkölcsi kategóriát magyarázni, nem helyesebb-e az a gyakori felfogás, mely szerint az állam a történelmi véletlennek a terméke, a történelmi események eredője? Ez a felfogás téves, mert az állam keletkezésének csak külső módozataira terjeszkedik ki és nem képes bizonyítani, hogy miért fejlődött az állam éppen a konkrét történelmi eredő irányába? A történelmi események változataiból miért keletkezett éppen a modern nemzeti állam? Ezt csakis úgy tudjuk megmagyarázni, ha a fennálló nemzeti közösségekben hatalmas *erkölcsi erőket* tételezünk fel, melyek képesek voltak a történelmi eseményeket előidézni és az általuk meghatározott nemzeti állam irányába terelni.

A modern geopolitikai tudomány szerint — e felfogással látszólagos ellentétben — az állam dinamikája elsősorban területének változásaiban érvényesül s hogy a földrajzi szükséglet szabja meg az

állam alakulatát és fejlődését. A történelem tehát a terület nehézségi erejének volna az eredője s az állam fiziognómiáját első fokon a területi viszonyok állapítanák meg. Ez a tudomány azonban nem akarja az állam keletkezését és fejlődését kimerítően magyarázni, hanem arra szorítkozik, hogy a számos komponens közül a területi komponens tárja fel. Minden térbeli történésnek és törekvésnek végső oka és indítóereje az államban közösségbe tömörült emberek érdeke. Ennek a közösségnek az érdekei kétségkívül területileg is érvényesülnek, amiből azonban nem lehet a közösség keletkezésére, a közösséget összetartó erőre végső következtetést levonni.

A mi tézisünket, mely szerint az állam a népközösség erkölcsi eszméjének a kifejezője, történelmileg és ideológiailag is bizonyíthatjuk. A történelmi állam dinasztikus hatalmi állam volt, az uralkodó család vagy családok akaratától függő nem organikus szervezet. Ennek az állapotnak erkölcsi szankciót a legitimitás és a győztes jog elvei adtak. A dinasztia uralomhoz való jogát vagy a győzelem fényéből, vagy származásából vezette le, ezzel egyszersmind az államegység is legalizálva volt. Ez a jogelv a kor erkölcsi felfogásában igazolást nyert. Amíg ez a jogelv érvényben volt az államegység felbontását az uralkodó vagy a dinasztia változásának kellett megelőznie. Ha a megbukott uralkodó helyébe más uralkodó nem jött, úgy csak a *jogelv megváltoztatásával* lehetett új államegységet teremteni, illetve a régit, megtartani. Logikai szükségszerűség tehát, hogy a dinasztikus állam bukása után az államegységet más jogelvből vezessük le. Ha ezt nem tesszük, úgy fel kellene tételeznünk, hogy a dinasztikus állam bukását követő történelmi korszakban az államegység kérdése körül szellemi és erkölcsi űr állott elő, aminek természetes következménye az államok rendszerében teljes káosz lett volna. A valóságban ez nem történt meg, mert a nemzeti állam eszméje lépett a megbukott dinasztikus államelv örökébe.

A közösségi akarat keletkezésének a történetére problémánk szempontjából nem kell kiterjeszkednünk, csak az a fontos, hogy van ilyen akarat és föléje, mint felépítmény került az állam. Az *állam-ideálban* kifejezésre jutó feladatot csak azért vállalhatta az állam, mert fundamentumát a primer, minden célkitűzéstől és célszerűsegtől független, népközösségi akarat képezi. Mivel a közösség tagjai a közösséget akarják, mivel el vannak határozva, hogy azt semmi körülmények között fel nem adják, jutott az állam abba a helyzetbe, hogy az egyén felett ilyen hatalmat gyakoroljon, vele szemben ilyen erkölcsi fölényre tudjon szert tenni.

Ezek után már végső következtetéseinket vonhatjuk le. Az állam eszmei bölcsőjénél ott találjuk a politikailag még kialakulatlan népközösséget és tőle származtatjuk az erkölcsi állameszmét. Honnan

vezetjük most le a kisebbséget mint egységes akarattal bíró politikai egyéniséget? A kisebbség¹ még nem termelte ki magából saját állam-eszméjét. Mint az államalkotó többségnél, úgy a kisebbségnél is megvan a *saját népközösségéhez való ragaszkodás*, mely minden kollektív politikai ténykedésének alapját képezi. A kisebbségnek saját népközösségéhez való akarata lényegében ugyanolyan, mint a többségnek ezen akarata, csak az akaratsszubjektum között van különbség, ellenben — ez problémánk szempontjából a döntő — *egyazon belső etikai erőnek a megnyilatkozása*. Ha formálisan elismerjük a többségi akarat megnyilatkozásában rejlő *erkölcsi értéket*, ha azt, amit ezen akarat megteremteni tudott, vagy megteremteni szándékozik, erkölcsileg jogosultnak, erkölcsileg igazoltnak tartjuk, akkor ebből a felfogásból a kisebbség számára is le kell vonnunk a logikai következtetést, mely csak abban állhat, hogy a kisebbségnek saját népközösségéhez való politikailag aktív akarata ugyanazzal a jogteremtő erővel bír, mint a többségé. Kisebbség és többség mint erkölcsi tényező, mint jogteremtő szubjektum lényegében azonosak. Mint politikai lényeg mindkettőben kifejezésre jut a saját népközösséghez való akarat, mely eszmeileg azonos, csak egyénileg más színezetű. A kisebbségnek saját népközösségéhez való politikailag aktív akarata a mi szempontunkból irreleváns okokból nem tudott államteremtő akaratig koncentrálni, hanem ezen cél felé való törekvésében, az államhoz vezető úton valahol megakadt.

Megállapítottuk, hogy az állam mint a többség politikai ideálja és kultúraautómia mint a kisebbség politikai ideálja egy és ugyanazon erkölcsi eredetre, a nemzeti eszmére vezethető vissza. Fenti *első kérdésünkre* megadhatjuk a feleletet: *kultúraautómia és az állam (többségi) kultúrpolitikája a jogeszmé szempontjából egyazon síkban vannak*. A kultúraautómia eszerint nem más, mint ugyanannak a jogeszmének a pozitíválása, mely az állam (többségi) kultúrpolitikájában már a legtöbb államban konkrét alakot öltött. Bár kultúraautómia esetén a pozitív jog tételei a többség és kisebbség között nem azonosak, ezek a tételek mégis *egyazon jogeszméből* származnak és egyforma jogmegnyugvást idéznek elő, különbözőségük az egyes jogalanyok *egyéniégbeli* különbözőségére vezethető vissza.

III.

Hogy a kultúraautómia ellentétben áll-e az államcállal, *második kérdésünket* így formulázhatjuk: vájjon a kultúrpolitika mindenestre és korlátlan terjedelemben állami feladat-e, tehát akkor is, ha

¹ Itt csak olyan kisebbségről beszélünk, mely önálló állami életet nem tud élni, nem pedig a hatalom teremtette kisebbségről.

az állam népe kultúrájában heterogén? Ha erre a kérdésre feleletet várunk, előbb meg kell állapítanunk milyen funkciók tekinthetők *eszméileg* az állam feladatának, milyenek nem? Milyen természetűek azok a feladatok, melyeket az eszméjéhez hű állam vállalhat? Az állam létjogosultságát az államigenlő népakaratból vezettük le. Ez az akarategység természetesen nem terjed ki a szociális élet minden megnyilvánulására. Ez a lakosságnak oly egyöntetűségét tételeznél fel, ami a munkamegosztás szempontjából, gazdasági okokból sem lehetséges, sem kívánatos nem volna. Az akarategység csakis olyan feladatokra korlátozódhatik, melyeket közösen kell keresztülvinni, amelyeket a közösség tényleg el tud végezni, sőt amelyeket jobban elvégezhet mint egyes csoportjai vagy tagjai. Más szóval csak az képezhet állami feladatot, ami a közösséget, mint *egyéniséget* nem sérti. *Dékány István* ezt a gondolatot a következőképpen fejezi ki¹ az állam «mindig azokat a célokat veszi munkába, melyekre a közösségnek nincsen elég koncentrált ereje». Szerinte az állam a közösségnek «hézagpótló» szerve. Ha az államot mint a primer közösségi akarat aktualizálását fogjuk fel, azt kell mondanunk, hogy csakis az lehet állami feladat, ami ebben a közösségi akaratban valamilyen formában és intenzitásban előzőleg már meg van. *Dékány* azt is állítja,² hogy az állam alapstruktúráját mindig egy közösségi organizmus képezi, «az organizációs szervezet (t. i. az állam *T. A.*) csak ez előbbire épülhet fel, enélkül nem életképes». A modern államnál *Dékány* kétségkívül a nemzetre gondol. Svájc kivételével Európában mindenütt csak egy nemzet államalkotó. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy ne két vagy több közösségi organizmus adjon az államnak akarattartalmat, hogy két vagy több organizmus tartsa fenn akaratával az államot. Ha a kisebbség az állam létrejötténél nem is vitt szerepet, az állam fenntartásában a többséggel már egyenrangú, legalább is azon államokban, melyekben a kisebbség a többséggel jogegyenlőséget élvez. Ha a többség és a kisebbség államigenlő akaratát egyenlően hatékonynak gondoljuk, ami a valóságban sincsen kizárva, akkor az eszméjéhez hű állam semmiesetre sem vállalhat olyan feladatokat, amelyek szempontjából a kisebbség és többség teljesen heterogén, amelyekben a kisebbségi és többségi akarat már csak azért sem lehet homogén, mert ilyen akarategyesülés feltétele az volna, hogy a kettő nemzeti-társadalmi egyénisége elmosódjék, illetőleg teljesen eltűnjék. Ha fel is tehetjük, hogy a kisebbség és többség államigenlő akarata homogén, kétségen felül áll, hogy mindaddig, amíg kisebbség és több-

¹ *Dékány István*: A kultúrpolitikai állameszme kialakulása, *Társadalomtudomány* IX. évf. 1—2. sz. 34. oldal.

² U. o. 35. oldal.

ség különböző politikai egyéniséget képeznek, nemzetkulturális szférájukban különmeműek. Ebben a szférában csak egyéniségük eltörlése után lehetne őket közös nevezőre hozni. Ezekután második kérdésünkre is megadhatjuk a feleletet, mely abban áll, hogy az eszméhez hű államnak ma távol kell magát tartania a kisebbség kultúrszférájától, illetőleg a kisebbségnek az állam többségi kultúrpolitikájára nem szabad befolyást gyakorolnia. A kisebbség kultúrtevékenysége olyan szociális funkció, mely nem tarthat az állam szűkebb feladatai sorába. Ezt az állításunkat különben Dékány fenn idézett tanulmányával is megerősíthetjük. Szerinte az állam azokat a feladatokat veszi munkába, «melyekre a közösségnek nincsen elég koncentrált ereje», vagy «az államcélok nem ölelhetnek fel mindent, az állam egy alapstruktúra, a közösség életkívánalmihoz van hozzákötve.»¹ Mit jelent az, hogy a közösségnek nincsen elég koncentrált ereje? Ezalatt semmiesetre sem érthetünk olyan erőt, mely a közösségben, *mint olyanban* nincsen meg. Ez a mondat csak olyan életmegnyilvánulásokra vonatkozhatik, melyekben a közösségi erőnek bizonyos mértéke már eleve meg van, amit azután az állam «mint speciális kiteljesítő szervezet» hatványoz és teljes mértékben érvényre juttat. Nem vonatkozhatik olyan életmegnyilvánulásokra, melyek nem a közösségből, hanem annak alárendelt csoportjaiból indulnak ki, tehát olyan életmegnyilvánulások, amelyekben nem a centrális közösségi erő, hanem csak izolált csoport-erő jut kifejezésre. Ilyen életmegnyilvánulás kétségtől a kisebbség kultúrája. Ha az állam ezt az életmegnyilvánulást a többség egyéniségére szabott kultúrpolitikájával elfojtja, akkor ez nem közösségi erő koncentrációját jelentené, hanem megsemmisítését olyan erőnek, amely a *közösségi szférán kívül* van. Ilyen politikával az állam túllépné az állameszme által meghatározott feladatát.

Ezekből a fejtegetésekből nem szabad azt a következtetést levonnunk, hogy az államnak teljesen távol kell magát tartania lakosságának kultúrszférájától. Dékány tanulmányában kimutatta, hogy az állam tevékenysége a fejlődés folyamán öt különböző feladat körül koncentráldott, ezek a feladatok különböző intenzitásban a modern államban is megvannak. Ilyen feladatok i. külpolitikai, 2. belpolitikai, 3. jogpolitikai, 4. gazdaságpolitikai, 5. kultúrpolitikai. Az állam kultúrpolitikai feladata Dékány szerint csak napjainkban kezd kialakulni. Az eddig mondottakból következik, hogy az állam kultúrpolitikai feladatát csak annyiban terjesztheti ki a kisebbségre, *amennyiben ezt a többi négy feladat szükségessé teszi*. Bármilyen összetételű legyen is az állam lakossága, bármilyen közjogi viszonyban

¹ U. o. 34. oldal.

álljanak is egymással és az állammal az egyes területek, abból a tényből folyólag, hogy egy közös egységes állam tagjai, a részek minden kollektív életmegnyilvánulásának bizonyos irányt, vagy korlátot az államértéknek kell szabnia. Hogy mik e korlátok, hogy ez az irányelv milyen jellegű, az egyrészt az állam struktúrájától, másrészt azon funkcióktól függ, amelyek az állam főfeladatát képezik. Egy közös államérendek, egy közös államcél az államot képező társadalmi közösséget feltétlenül összefűzi, ez pedig az állam fennmaradása és biztonsága. Nem egyeztethető össze az állam létevel, hogy tekintet nélkül az állami érdekre, egyes kollektívumok teljesen szabadfolyást engedjenek életmegnyilatkozásaiknak. Ez vonatkozik a kisebbségnek a kultúréletére is. Elméletileg nincsen kizárva, hogy az államnak abszolút közönye a kisebbség kultúrvilágával szemben az állam többi feladataira káros hatással van. Bár igaz, hogy államfeladat csak az lehet, ami egyúttal primer akarata az államalkotó közösségnek, mégis számolni kell azzal, hogy bizonyos kollektív életmegnyilvánulások, melyek nem képezik szerves részét az állami akaratnak, túlnőnek az államon és sértik az államérendeket. Minthogy a kisebbség az állam számos feladatánál épügy érdekelve van, mint a többség, speciális kisebbségi életmegnyilvánulásait alá kell rendelni az állam főfeladatainak. Így tehát sem az állameszmével, sem a kisebbség erkölcsi jogával nem ellenkezik, ha az állam a kisebbség kultúréletét is figyelemmel kíséri. Ennek a tanulmánynak első részében éppen azt igyekeztünk bizonyítani, hogy az állam külpolitikai okokból kénytelen lakosságának kultúrszférájába is behatolni. A később mondottakból viszont az következik, hogy az államnak a kisebbség kultúréletébe való beavatkozásnál bizonyos határokat nem szabad túllépnie. Az állam megállapíthatja ugyan a határokat, melyeket a kisebbségnek, tekintettel az állam egyéb feladataira szem előtt kell tartania, de a kisebbség kultúréletének tartalmára már nem gyakorolhat befolyást. Feladata *negatív*, nem *pozitív*. Ezzel szemben az állam többségi kultúrpolitikájának nincsenek elméleti akadályai, mert az állameszme és a többségi kultúreszme minden tekintetben homogének. Itten az államnak *pozitív* feladatai is lehetnek, tulajdonképpeni célját, mint «hézagpótló, erőkoncentráló, speciális kiteljesítő szervezet» teljes mértékben követheti. Hogy a kultúrpolitikára vonatkozólag ez a pillanat mikor érkezett el, ez attól függ, hogy a társadalom mikor érzi szükségét ilyen erőkoncentrációnak.

IV.

Ez a tanulmány második részében azt igyekszik bizonyítani, hogy a kultúrautónia, mint a kisebbség politikai ideálja, az állambiztonság szempontjából nem lehet veszedelmes. Azért nem, mert

a kultúraautómia a jogeszmé (az erkölcsi jog) szempontjából a nemzeti állameszmével egyazon síkban van. Más szóval a kultúraautómia és a nemzeti állam ugyanazon jogtörzs különböző hajtása. Erre a következtetésre természetesen csak akkor jöhetünk, ha eleve is tiszta fogalmakkal operálunk. A mi definíciónkban az állam a közösségnek jogi és politikai kifejezője. A történelem jelen periódusában a *nemzet* az államalkotó közösség; a nemzet ténye az államlét jogi előfeltétele. Ebből azután következik, hogy kisebbségről a nemzeti jog eszméje szempontjából csak akkor beszélhetünk, ha a kisebbségi népben *a nemzeti államot alkotó* (feltételező) *három tényező* és pedig az etnográfiai, kulturális és geopolitikai egység *valamelyike hiányzik*. Ha valamely népben mind a három tényező megvan, akkor az a nemzeti jog eszméje szempontjából nem kisebbség. Ma, sajnos, nagyon sok tényleges kisebbség él Európában, mely egy nagyobb kulturális, etnográfiai és geopolitikai egységben élt és abból mesterségesen, hatalmi erőszakkal szakított ki. Mivel a három tényező mindannak dacára ma is meg van bennük, rájuk nézve nem állhat fenn az a tézisünk, hogy kultúraautónómiájuk a nemzeti állameszmével egyazon jogi síkban van, hogy joguk az állami jognak koordinálva van. Az ilyen nem természetes, hanem hatalmi kisebbségnek a politikai ideálja nem a a kultúraautómia, hanem a saját nemzeti állam, ami ellen az erkölcsi jog szempontjából kifogást azért nem lehet emelni, mert bennük az államlevés jogi feltételei már adva vannak. Az ilyen kisebbség erkölcsi jogát a kultúraautómia még nem, hanem csakis a nemzeti államhoz való csatlakozás mérítheti ki.¹

Török Árpád.

¹ A kisebbségi kérdésnek ez a speciális szemszögből való vizsgálata kétségtelenül érdekes kísérlet. Megállapításai azonban, amelyek fontos szociális motívumok tudatos mellőzésével a spekuláció logikai eredményeként jelentkeznek, a szociológust aligha fogják mindenütt kielégíteni. Így a szerző egy szerűen átsiklik a felett a lényeges kérdés felett, hogy vajjon a szerinte is egyéniségbeli egységre törekvő állam szempontjából közömbös lehet-e a kisebbségi kultúra tartalma s hogy vajjon a kulturális egyéniséget kiteljesítő kisebbség (— mert vezethet-e másra a kulturális autonómia? —) nem fog-e éppen ezért szükségképpen eljutni az állami egyéniséget követelő akarathoz? Ezt szóvá kívántuk tenni annak jeléül, hogy az érdekes tanulmány közlésével a *Társadalomtudomány* a kérdést nem tekinti megoldottnak.

A szerkesztő.